

Alternativbransjen – fargerik, men forefull?

■ PERNILLE NYLEHN *spesialist i allmennmedisin, Rehabilitering Vest, Haugesund*

Alternativ medisin er stadig på dagsorden, dels som mirakelreportasjer om folk som har blitt friske av alvorlige sykdommer, dels som kritikk fra skeptikere, noen få medisinere, og andre fagfolk. Programmet «Folkeopplysningen» på NRK i fjor vinter satte sinnene i kok i alternativleiren, mens motstanderne jublet.

I begynnelsen av 2013 gjennomførte Forbrukerombudet og Helsetilsynet en aksjon (1) hvor de gikk gjennom markedsføringen til ca. 100 alternativbehandlere. De fant lovbrudd, til dels alvorlige, hos en av fem, og bebudet mer kontroll framover. Forbrukerombudet ønsker i tillegg strengere lovverk. De har i ettertid lagt ut utfyllende informasjon om alternativ behandling på nettsidene sine (2).

Men hva vet vi om hvordan det står til i denne bransjen? Og hva sier egentlig lovverket?

Uoversiktlig marked

Det mest slående når man begynner å undersøke dette feltet, er at det er temmelig uoversiktlig. Det er ingen – verken bransjen selv, helsemyndighetene eller forbrukermyndighetene – som vet hvor mange behandlere som finnes, hva de driver med, hva slags kompetanse de har, eller om de følger lovverket. Et løselig anslag er at det finnes 10–15 000 behandlere, og bortimot 200 ulike behandlingsformer. De vanligste formene for behandling er massasje, akupunktur, soneterapi, healing og homeopati (3). I den rikholdige jungelen av andre retninger og teknikker (4) kan nevnes Bowenterapi, Tomatismetoden, kvantemedisin, singulett oksygenterapi, rolfling, Feldenkraismetoden, primalterapi, Rosenterapi, biopati, ortomolekylær medisin, tarmskylling, kelatterapi og mange flere. Hva alle disse

behandlingsformene går ut på kan jeg ikke gjøre rede for. NIFAB (5), en offentlig finansiert informasjonsside om alternativ medisin, har brukbar informasjon om de mest brukte formene for alternativ behandling. Den er verdt et besøk for den som vil orientere seg i dette landskapet.

I tillegg til de mange alternativbehandlere, finnes det en mengde kosttilskudd, pulver, dråper, apparater og remedier som dels selges av behandlere, dels i helsekostbutikker, eller via ulike aktører på internett. Dette er et felt som er enda mindre oversiktlig, og det er ingen tvil om at noe av det som selges er potensielt skadelig. Det selges blant annet dråper med blekemiddel som skal virke mot alt fra flass til malaria, kosttilskudd som viser seg å inneholde biologisk aktive medikamenter, og såkalt naturmedisin som er forurenset av tungmetaller.

Undersøkelser fra Legemiddelverket viser at 22 prosent av befolkningen har kjøpt kosttilskudd på nettet (6). Dette markedet er så å si helt uregulert, selv om Mattilsynet og Legemiddelverket prøver å holde en viss oversikt og slå ned på de verste synderne.

Bruk av alternativ medisin i Norge

Det er ikke helt enkelt å finne ut hvor mange som har brukt eller bruker alternativ medisin. Ulike undersøkelser opererer med vidt forskjellige tall. NAFKAM (Nasjonalt forskningssenter innen komplementær og alternativ medisin) oppgir at 45 prosent av befolkningen har brukt alternativ medisin (7), mens SSB opererer med noe under 20 prosent (8). Bransjen selv oppgir at hele 50 prosent bruker alternativ medisin. Årsaken til de sprikende tallene er ulike definisjoner av alternativ medisin: NAFKAM regner med blant annet massasje, urter og selvhjelpsteknikker, noe SSB ikke gjør. Hvis man tar bort disse fra NAFKAMs undersøkelse, faller tallet til 20 prosent. Alle kildene er imidlertid enige om at bruken øker.

Det er klart mest kvinner som bruker alternativ behandling, ca dobbelt så mange som menn. Et viktig poeng er at brukerne av alternativ behandling ikke velger bort vanlige hel-

setjenester. Faktisk går de mer til lege enn gjennomsnittet av befolkningen. Det er kanskje uttrykk for at de er spesielt opptatt av helse, eller at de er mer syke.

Hvem er behandlerne?

Det er like stor variasjon mellom utøverne av alternativ behandling som metodene. Noen har mange års utdanning, noen har ulike kortere kurs, noen er helt selvlærte. Ingen titler er beskyttet, dermed kan man kalle seg for eksempel akupunktør etter å ha tatt noen helgekurs. Det er også en del helsepersonell – spesielt sykepleiere – som driver alternativ praksis.

Man får inntrykk av at mange av de alternative behandlerne bruker flere teknikker: en homeopat kan også drive med akupunktur, ørelysbehandling, mineralterapi, kvantemedisin og samtalebehandling. Fra forbrukerens perspektiv er det ikke lett å orientere seg, og man har ingen garanti for at behandleren faktisk har greie på det hun driver med. Det gir kanskje en viss trygghet om vedkommende er medlem av et forbund, da har de i det minste utdanning i én av retningene de driver med. Men siden det ikke finnes noen form for offentlig regelverk eller kvalitetssikring av fagutdannelsene, har man ingen garanti for at man er i kompetente hender. Om behandleren er sykepleier, vet hun jo en del om kroppen, men hun er ikke dermed automatisk kompetent til å utøve akupunktur, eller å gi råd om spesialdietter eller naturmedisin.

Dette sies ikke for å nedvurdere de mange alternativbehandlere som er seriøse og skikkelige, men man kan ikke stikke under stol at det finnes mange useriøse aktører i denne bransjen. Det er et problem både for forbrukerne og for bransjen selv.

Hva sier lovverket?

Alternativ behandling er regulert av lov om alternativ behandling av sykdom (9) som ble innført i 2003. Med sine 11 paragrafer er det en relativt spinkel lov (lov om helsepersonell har til sammenligning 77 paragrafer). Det fin-

nes også en forskrift om markedsføring (10) med omfattende merknader (11).

Det første som slår en når man leser lovteksten, er at den ikke definerer hva en alternativbehandler er, eller hvem som kan utøve alternativ medisin. En alternativbehandler er, ifølge loven, «den som tilbyr eller utøver alternativ behandling», altså en sirkeldefinisjon. Med andre ord: hvis jeg ønsker å kalle meg alternativbehandler, så er jeg det. Det finnes ingen lisens eller autorisasjon, heller ingen godkjenningsordning eller minstekrav om kompetanse. Det er ingenting som hindrer Snekker Hansen eller Frisør Anna i å åpne en klinikk på hjørnet og kalle seg sone-terapeut eller kvantemedisiner, eller for så vidt finne opp sin egen tittel og metode.

Man trenger heller ikke registrere seg eller melde fra til noen om at man har startet en virksomhet som alternativ behandler. Det finnes riktignok et register for alternativbehandlere, men ordningen er frivillig, og det er bare knapt 3000 utøvere som har registrert seg der. Noe som er litt underlig, siden registrering

gir momsfritak, så det gir både økonomisk gevinst og økt troverdighet ved å registrere seg.

Registreringen innebærer imidlertid ingen offentlig godkjenning. Kriteriet for å registrere seg er at man er medlem av en fagorganisasjon som oppfyller visse formelle krav: De må ha fagkrav til medlemmene, vedtekter, etiske regler og et klageorgan. Myndighetene foretar likevel ingen vurdering av det faglige innholdet, det er helt opp til organisasjonen selv hvilke faglige krav de skal stille. For å bli medlem i Healerforeningen må man fremvise 10 pasientevalueringer, og ha gjennomgått kurs i lovverk, etiske regler og kommunikasjon, noe som må sies å være relativt overkommelig. I rettferdighetens navn: De fleste organisasjonene stiller høyere formelle krav enn som så, men dette illustrerer at «registrert behandler» ikke er synonymt med «utdannet behandler».

Loven regulerer for øvrig taushetsplikt og forsvarlighet, og hva behandlerne har lov til å gjøre og ikke gjøre. De har ikke lov til å be-

handle alvorlig sykdom eller smittsomme sykdommer. Lovens forskrift sier faktisk klart at de ikke har lov til å behandle sykdom i det hele tatt, kun **symptomer** og plager. De har heller ikke lov til å gi inntrykk av at behandlingen deres virker, eller at den er dokumentert. Dette virker litt underlig, men samtidig er det logisk, siden alternativ behandling må defineres som behandling uten dokumentert effekt.

Det er på dette punktet mange synder. Tilsynet i 2013 viste at svært mange kommer med påstander om at de kan behandle konkrete sykdommer. En del sa de kunne behandle alvorlige sykdommer som kreft, MS, revmatiske sykdommer og alvorlige psykiske lidelser. Da de fikk påtale uttrykte mange undring over at de hadde gjort noe galt. De hadde altså ikke satt seg inn i regelverket.

Håndheving av loven

Lov om alternativ behandling er grei nok, hvis den bare ble håndhevet. Men det blir den

i liten grad. Forbrukerrådets og Helsetilsynets aksjon tidligere i år er, såvidt jeg vet, det første systematiske tilsynet som er ført med markedsføring av alternativ behandling siden loven ble innført i 2003. Og det føres intet tilsyn med det faglige innholdet eller selve behandlingen. Det er også uklart hvem som skal behandle melding/klage av for eksempel feilbehandling. Helsetilsynet har bare tilsyn med helsepersonell, og kommer bare inn i bildet hvis det er helsepersonell som har utført behandlingen, eller hvis det har skjedd alvorlige feil.

Forbrukerombudet har ansvar for å håndheve bestemmelsene om markedsføring, Mattilsynet har tilsyn med kosttilskudd og andre preparater. Ingen av disse har imidlertid øremerkede midler eller personell som gjør dem i stand til å føre effektivt tilsyn.

Dermed har vi den underlige situasjonen at vi som har utdannelse og kompetanse til å behandle sykdom, og plikt til å gi forsvarlig og dokumentert behandling, blir holdt under streng oppsikt, mens folk som har null eller liten utdannelse stort sett kan gjøre hva de vil – så lenge de ikke er helsepersonell. Forekommer det alvorlige feil, kan riktignok politiet og/eller Helsetilsynet være riktig adresse, men det er neppe mange saker som har kommet så langt. Jeg kjenner faktisk bare til én sak som har kommet opp for domstolen (12). Det gjaldt en healer som hadde gitt en pasient så mye kalium at hun fikk hjerte- og respirasjonsstans. Han ble idømt fengselsstraff og erstatningsansvar, og ble fradømt retten til å ta syke i kur. Om noen har ansvar for å følge

opp at han ikke begynner på igjen, vites ikke. Ryktene sier at han er i full gang igjen på Gran Canaria, og uttaler at han aldri kan huske å ha mislyktes.

Vi vet ikke hvor mange feil som forekommer i alternativ behandling. Det er grunn til å tro at det ikke er veldig mange, siden de fleste behandlingene tross alt er relativt ufarlige. Imidlertid kan det være farlig hvis behandleren ikke kjenner sin begrensning, og ikke ber en pasient med tegn på alvorlig sykdom om å gå til lege, eller anbefaler pasienter å slutte med livsnødvendige medisiner eller annen viktig behandling. Et tredje faremoment er at pasienter kan bli lokket til å bruke store summer på uvirksom behandling.

Vi vet rett og slett ikke hvor ofte slikt skjer, av den enkle grunn at ingen har oversikt over feltet, og ingen har meldeplikt. Bransjen selv fører heller ikke systematisk tilsyn eller oversikt med egne medlemmer.

Helsepersonell kan og bør melde fra hvis vi får vite om feilbehandling eller uforsvarlig virksomhet, men det forutsetter at vi får vite om dem. Pasienter forteller ikke uten videre til legen sin at de har brukt alternativ medisin. Det er en viss komikk i at både pasienter, pårørende og helsepersonell kan melde fra om bivirkninger av medikamenter, mens bare leger og apotekere kan melde bivirkninger av naturmidler eller helsekost.

Quo vadis?

Oppsummert: alternativ medisin er et felt som ingen riktig har oversikt over, og det lov-

verket som gjelder er like sovende som «Kvakkalverloven» var. Riktignok har deler av bransjen jobbet for å øke kvaliteten og den faglige bevisstheten blant sine medlemmer de siste åra, men det ser ut til å være en stor underskog av behandlere som lever sitt eget liv. Ut fra mine «forskningstokt» i denne jungelen virker det som det er ganske mange av behandlerne som ikke kjenner lovverket, eller som ikke bryr seg om det. De blir jo likevel ikke straffet med mindre de begår svært alvorlige feil.

Myndighetens holdning er tvetydig. Signalene da den nye loven kom var at man ville ha større kontroll med bransjen og bedre sikkerhet for pasientene, men i realiteten kan hvem som helst behandle hvem som helst for hva som helst, og pasientene står uten rettigheter hvis de blir lurt eller feilbehandlet.

Legers holdning til alternativbransjen er vanskelig å få tak på, det virker som mange helst ikke vil mene noe som helst. Legeforeningen har, såvidt jeg har fått med meg, ingen holdning til dette feltet. Det er noen få svaler, bl.a. allmennlege Jørgen Skavlan (13), kreftspesialist Stein Evensen, og biolog Kristian Gundersen, som nylig kom med boka Snåsakoden (14), som har vært aktive i debatten. Ellers er stillheten øredøvende på dette feltet, som berører i alle fall en femtedel av pasientene våre, mange med alvorlige og kroniske sykdommer.

REFERANSER

1. Pressemelding fra Forbrukerombudet. <http://www.forbrukerombudet.no/id/11042813.0>
2. http://www.forbrukerombudet.no/asset/4599/1/4599_1.pdf
3. NAFKAM-undersøkelsen2012. http://nifab.no/om_alternativ_behandling/tall_og_fakta/nafkam_undersokelsen_2012
4. <http://nifab.no/behandlingsformer>
5. <http://nifab.no/>
6. http://legemiddelverket.no/Nyheter/Andre/Sider/1-av-4-kj_prosentC3_prosentB8per-medisiner-eller-kosttilskudd-p_prosentC3_prosentA5-nett.aspx
7. http://www.nifab.no/om_alternativ_behandling/tall_og_fakta/nafkam_undersokelsen_2012
8. <http://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/helse-flere-velger-alternativ>
9. <http://www.lovdato.no/all/hl-20030627-064.html>
10. <http://www.lovdato.no/for/sf/ho/to-20031211-1501-0.html>
11. <http://www.lovdato.no/for/sf/ho/to-20031211-1501-001.html>
12. <http://www.domstol.no/nn-NO/Enkelt-domstol/Noregs-Hogsterett/Avgjerder/Avgjerder-2006/Healer-virksomhet---straffutmaling-og-oppreising/>
13. <http://www.nrk.no/ytring/behandlingsbloffen-1.8302254>
14. Gundersen K: Snåsakoden. Aschehoug 2013. ISBN 9788203293887

pernille.nylehn@kleppnett.no